

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/30.212577>

**Вадим РИЖИКОВ,**

*orcid.org/0000-0001-7069-7040*

*доктор педагогічних наук, професор,  
головний науковий співробітник*

*Військового інституту*

*Київського національного університету*

*імені Тараса Шевченка*

*(Київ, Україна) vadr66@rambler.ru*

**Кіра ГОРЯЧЕВА,**

*кандидат економічних наук, доцент,*

*завідувач науково-дослідної лабораторії*

*Київського національного університету*

*імені Тараса Шевченка*

*(Київ, Україна) horyachevakira@gmail.com*

**Олена ЗВОНЕНКО,**

*кандидат юридичних наук,*

*науковий співробітник*

*Військового інституту*

*Київського національного університету*

*імені Тараса Шевченка*

*(Київ, Україна) volena2016@ukr.net*

## **ДОСЛІДЖЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ КОМПОНЕНТИ В ОСВІТНІЙ І НАУКОВИЙ ПРОЦЕС ВВНЗ, ВВП ЗВО УКРАЇНИ**

*Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року передбачає інтеграцію держави у світовий освітній простір, яка вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, реального забезпечення рівного доступу всіх громадян до якісної освіти, свободи вибору, модернізації змісту освіти організації її відповідно до світових тенденцій і вимог ринку праці, забезпечення безперервності освіти та навчання протягом усього життя, розвитку державно-громадської моделі управління.*

*Тоді як Європейські університети вже пройшли певний шлях до побудови міжінституційної системи освіти, українські військові вищі навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти України перебувають на організаційно-практичному етапі приєднання до процесу академічної мобільності та трансферту інноваційних технологій у світовий простір. Проведене дослідження особливостей структури, системи управління та видів діяльності університетів високорозвинених країн світу та нормативно-правової бази щодо можливості забезпечення імплементації міжнародної компоненти в освітній і науковий процес ВВНЗ, ВВП ЗВО України допоможе військовому сектору нашої держави інтегрувати у своїй структурі три системи: освітню, дослідницьку та інноваційну.*

*Вітчизняні ВВНЗ, ВВП ЗВО та наукові установи беруть активну участь у двосторонньому науково-технічному співробітництві в межах міжурядових угод. Розпочато практичне перезавантаження всієї системи управління та фінансування науки в Україні. З одного боку, це централізація прийняття стратегічних рішень у сфері науки, а з іншого – суттєво ширше залучення міжнародного складника до процесу формування політики в межах національних секторів. Імплементується нова, європейська якість проведення науково-дослідних робіт. Міжнародними спільнотами та організаціями дедалі більше підтримується проведення як фундаментальних, так і прикладних досліджень стажування науковців, зокрема військових, за кордоном, проведення важливих міжнародних конференцій.*

***Ключові слова:** освітній простір, освіта, нормативно-правова база, інтегрування, Болонський процес, система управління, імплементація міжнародної компоненти.*

**Vadim RYZHIKOV**,  
 orcid.org/0000-0001-7069-7040  
 Doctor of Pedagogics, Professor;  
 Chief Researcher  
 Military Institute  
 of Taras Shevchenko National University of Kyiv  
 (Kyiv, Ukraine) vadr66@rambler.ru

**Kira HORIACHEVA**,  
 Candidate of Economic Sciences, Associate Professor;  
 Head of the Research Laboratory  
 Taras Shevchenko National University of Kyiv  
 (Kyiv, Ukraine) horyachevakira@gmail.com

**Olena ZVONENKO**,  
 Candidate of Law Sciences,  
 Researcher  
 Military Institute  
 of Taras Shevchenko National University of Kyiv  
 (Kyiv, Ukraine) volena2016@ukr.net

## RESEARCH OF THE LEGAL FRAMEWORK ON THE POSSIBILITY OF ENSURING IMPLEMENTATION OF THE INTERNATIONAL COMPONENT INTO THE EDUCATIONAL SCIENTIFIC PROCESSES OF THE MILITARY HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

*The national strategy for the development of education in Ukraine for the period until 2021 represents the integration of the state into the global educational space. This space requires continuous improvement of the national education system, the search for ways to improve the quality of educational services, testing and implementation of innovative pedagogical systems, ensuring equal access for all citizens to quality education. Freedom of choice, improving the content of education and trends in the labor market, providing lifelong education and training throughout life, and developing state-social management models are also necessary.*

*While European universities have already passed a certain path to building an interdepartmental education system, Ukrainian military universities are at the organizational and practical stage of joining this process. The study of the regulatory framework in the field of structures, management systems and activities of universities in the world and to ensure access to international components in the educational and scientific processes.*

*Domestic military higher educational institutions, military educational units of higher educational institutions of Ukraine, as well as scientific institutions actively participate in bilateral scientific and technical cooperation in the framework of intergovernmental agreements. A practical restart of the entire system of management and financing of science in Ukraine has begun. On the one hand, this is the centralization of strategic decision-making in the field of science, and on the other, a much broader involvement of the international component in the process of policy formation within the framework of national sectors. A new, European quality of research is being implemented. International communities and organizations are increasingly supporting the implementation of both basic and applied research, internships of scientists, including military, abroad, and the holding of important international conferences.*

**Key words:** *educational space, education, regulatory framework, integration, Bologna process, management system, implementation of international components.*

**Постановка проблеми.** З 12 травня 1954 року Україна є членом Організації Об'єднаних Націй із питань освіти, науки і культури ЮНЕСКО. Держава реалізує проект «Асоційовані школи ЮНЕСКО в Україні». Україна імплементує Програму Розвитку ООН, включаючи ціль № 2: забезпечення якісної освіти впродовж життя. ЮНЕСКО підтримує досвід упровадження принципів імплементатції міжнародної компоненти в освітній і науковий процес ВВНЗ, ВНП ЗВО України в процесі

підготовки військових кадрів, підвищенні їхньої кваліфікації і вмотивованості, а також забезпеченні їхньої готовності до роботи в умовах високо-технологічного освітнього бойового середовища.

Європейський освітньо-науковий простір завдяки його особливим досягненням, обумовленим Лісабонською стратегією, Болонським процесом та формуванням Європейського наукового простору (далі – ЄНП), стає дедалі більш відчутною і значущою реалією для наукового й освітянського

простору України і Центрально-Східної Європи. Відбувається дедалі більше усвідомлення громадськістю та науковцями того факту, що реалізація завдань, передбачених Болонською декларацією, комюніке Європейського Союзу «Міжнародна значимість Європейського наукового простору» (Communication from the Commission "The International Dimension of the European Research Area та Деклараціями Європейської Асоціації Університетів (CAU), прийнятими в Саламанці (Salamanca Convention. 2001), Граці (Graz Declaration. 2003), Глазго (Декларація Європейської асоціації університетів. Глазго. 2005) та Брюсселі (Європейська асоціація університетів. Брюссель. 2007), можлива тільки за умов використання, зміцнення і концентрації інтелектуального, культурного, соціального, наукового та технологічного потенціалів всього освітянського простору України та ближніх сусідів.

Справедливе визнання кваліфікацій вищої освіти, періодів навчання, попереднього навчання, включаючи неформальне і неофіційне навчання, є основними завданнями Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) як у межах окремої країни, так і в міжнародних масштабах. Зрозумілі та порівняні ступені, а також доступна інформація про системи освіти та системи кваліфікацій є передумовами для мобільності громадян і забезпечення привабливості та конкурентоспроможності ЄПВО. Станом на 2020 року 54 членів Болонського процесу, включаючи Чорногорію, наразі ратифікували Конвенцію Ради Європи / ЮНЕСКО про визнання кваліфікацій вищої освіти в Європі (Лісабонську конвенцію про визнання (ЛКВ)).

Системи кваліфікацій є важливим інструментом досягнення порівнянності та прозорості в межах ЄПВО і поліпшення ротації студентів як всередині, так і між системами вищої освіти. Ці системи кваліфікацій також допомагатимуть вищим навчальним закладам у розробці модулів та навчальних програм, що базуються на результатах навчання та кредитах, а також сприятимуть визнанню як кваліфікацій, так і попереднього навчання, включаючи неформальне та неофіційне навчання. Вже досягнуто певних успіхів у запровадженні національних систем кваліфікацій, але наразі залишається ще багато завдань. Необхідно запровадити в повному обсязі такі національні системи кваліфікацій, що є відповідними загальній системі кваліфікацій ЄПВО. Це дуже складне завдання може бути вирішено за участі та підтримки Ради Європи, яка могла б надати допомогу в обміні досвідом щодо розробки національних систем кваліфікацій. При дослідженні даної проблеми були використано емпіричний та аналітичний методи.

**Мета статті** – проаналізувати нормативно-правову базу щодо можливості забезпечення імплементації міжнародної компоненти в освітній і науковий процес військових вищих навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти України.

**Аналіз досліджень.** Проблемою щодо можливості забезпечення імплементації міжнародної компоненти в освітній і науковий процес ВВНЗ, ВНП ЗВО України займалися А. Фегер, Т. Димань, але на сьогодні вона є нагальною, недослідженою.

**Виклад основного матеріалу.** Болонський процес започаткований 19 червня 1999 року представниками 29 країн. Він втілює стратегічний напрямок розвитку Європи з метою створення загальноєвропейського простору вищої освіти. Приєднавшись до участі в Болонському процесі 19 травня 2005 року в Норвегії, Україна зобов'язалася ввести відповідні зміни в національну систему освіти та приєднатися до роботи над визначенням пріоритетів у процесі створення єдиного європейського простору вищої освіти. Нині до Болонського процесу приєдналися 48 країн Європейського Союзу та Східного Партнерства (Павко А. 2016). Вступ України в Болонський процес та кредитно-модульна система організації навчального процесу відкрили додаткові можливості українським курсантам і викладачам для розвитку своїх професійних компетенцій на основі зарубіжного досвіду. Сьогодні перед системою вищої освіти нашої країни, в тому числі перед ВВНЗ, ВНП ЗВО, поставлено завдання подальшої інтенсифікації та диверсифікації академічної мобільності української молоді.

Оскільки ВВНЗ, ВНП ЗВО України є учасниками Болонського процесу, то вони автоматично долучаються до виданих та функціонуючих в Європі 16 основних документів, що регламентують освітній процес країн, а саме:

1. Лісабонська конвенція щодо визнання спеціальностей у системі вищої освіти Європи від 11 квітня 1997 року // Convention on the recognition of qualifications concerning higher education in the European region.

2. Сорбонська декларація щодо гармонізації структур у системі вищої освіти Франції, Італії та Великої Британії від 25 травня 1998 року у Парижі // Sorbonne Joint Declaration. Joint declaration on harmonization of the architecture of the European higher education system by the four Ministers in charge of France, Germany, Italy and the United Kingdom.

3. Болонська декларація від 19 червня 1999 року // The Bologna Declaration of 19 June

1999. Joint declaration of the European Ministers of Education.

4. Саламанська конвенція європейських закладів вищої освіти від 29-30 березня 2001 року // Message from the Salamanca Convention of European higher education institutions. Shaping the European Higher Education Area.

5. Студентська гетеборзька декларація від 25 березня 2001 року // Student Goeteborg Declaration.

6. Празьке комюніке щодо створення європейського освітнього простору від 19 травня 2001 року // Towards The European Higher Education Area. Communique of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague.

7. Грецька декларація, прийнята Асоціацією європейських університетів у вересні 2003 року // Graz Declaration of 2003 // Forward from Berlin: the Role of the Universities.

8. Берлінське комюніке міністрів освіти від 19 вересня 2003 року // Realising the European Higher Education Area. Communique of the Conference of 19 September 2003.

9. Маастрихтське комюніке щодо майбутніх пріоритетів розвитку європейського співробітництва в галузі літньої освіти та тренінгів від 14 грудня 2004 року // Maastricht Cooperation in Vocational Education and Training.

10. Бергенське комюніке міністрів освіти від 19-20 квітня 2005 року // The European Higher Education Area – Achieving the Goals. Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education? Bergen.

11. Методичні рекомендації щодо впровадження європейської системи трансферу кредитів ECTS та додатку до диплома, прийняті головним управлінням з освіти та культури у Брюсселі у серпні 2004 року // ECTS User's Guide. European Credit Transfer and Accumulation System and Diploma Supplement.

12. Коротка характеристика Європейської системи трансферу кредитів // European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS). Key Features.

13. Звіт щодо впровадження Болонської декларації, підготовлений головним управлінням з освіти та культури у Брюсселі 1 серпня 2002 року // From Prague to Berlin. The EU Contribution Progress Report.

14. Звіт щодо впровадження Болонської декларації, проголошений на зібранні міністрів освіти країн-учасниць у Берліні у вересні 2003 року // Bologna Process Between Prague and Berlin.

15. Структура спеціальностей Європейського простору вищої освіти, розроблена робочою гру-

пою // A Framework for Qualifications of the European Higher Education Area // Bologna Working Group on Qualifications Frameworks. – Copenhagen: Ministry of the Science, Technology and Innovation, February 2005 // [http://www.bolognaEbergen2005.no/Docs/00EMain\\_doc/050218\\_QF\\_EHEA.pdf](http://www.bolognaEbergen2005.no/Docs/00EMain_doc/050218_QF_EHEA.pdf).

16. Проект методичних рекомендацій Парламенту та Ради Європи щодо ключових компетенцій, які здобуває студент під час освіти протягом життя, 2005 р. // Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on key competences for lifelong learning.

МОН України вже в 2004 року прийняло низку програмних і директивних документів щодо впровадження положень Болонського процесу, зокрема:

– Наказ Міністерства освіти і науки України від 23 січня 2004 року № 49 «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004–2005 роки»;

– Наказ Міністерства освіти і науки України від 23 січня 2004 року № 48 «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу»;

– Наказ Міністерства освіти і науки України від 20 жовтня 2004 року № 812 «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»;

– Наказ Міністерства освіти і науки України від 30 грудня 2005 року № 774 «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу»;

– Постанова Колегії Міністерства освіти і науки України та громадської колегії при Міністерстві освіти і науки України від 1 грудня 2005 року (протокол № 12/1-4) «Про проект Переліку галузей знань та базових бакалаврських програм підготовки фахівців у ВНЗ України».

Міжнародне співробітництво у сфері освіти покликано забезпечити інтеграцію національної системи освіти в міжнародний освітній простір, що за Національною стратегією розвитку освіти в Україні передбачає:

– укладення з іншими державами і реалізацію міжурядових та міжвідомчих угод про співробітництво в галузі освіти і науки;

– організацію освітніх і наукових обмінів, стажування та навчання за кордоном учнів, студентів, педагогічних і науково-педагогічних працівників;

– розширення участі навчальних закладів, педагогів, науковців, учнів та студентів (в тому числі курсантів) у різних проектах і програмах

міжнародних організацій та співтовариств (програми Темпус, Еразмус Мундус, Жан Моне тощо);

- вивчення досвіду зарубіжних партнерів стосовно модернізації системи освіти, зокрема вивчення системи професійного зростання в рамках концепції навчання протягом життя щодо запровадження міжнародних шкіл, дискусійних майданчиків тощо;

- проведення спільних наукових досліджень з актуальних проблем розвитку освіти та галузей економіки;

- проведення міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів тощо;

- навчання іноземців та осіб без громадянства у вищих і професійно-технічних навчальних закладах України;

- підтримку співробітництва міжнародних таборів для юнацтва, проведення спільних конкурсів, фестивалів, форумів тощо;

- створення міжнародних волонтерських груп з метою відновлення пам'яток культури (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року).

– Окрім основного принципу єдності науки та навчального процесу із виходом на залучення інновацій та нові навчальні програми, рушійною силою університетів третього тисячоліття повинна стати креативність [8]. Креативність – це процес, за допомогою якого можна реалізувати впровадження нових концепцій та нових підходів у науці, навчальному процесі та в управлінні університетом (в стратегічному й тактичному аспектах). Креативність у науці – це міждисциплінарний та мультидисциплінарний підходи до розв'язання наукових завдань. Креативність у навчальному процесі – це нові методи й методики для стимуляції зацікавленості студентів. Креативність в управлінні університетом – це пошук нових форм та можливостей фінансування, створення в його структурі нових ефективно діючих підрозділів (А. Фегер, В. Бунда, Ф. Ващук, 2017: 22-27).

Схематично основні види університетської діяльності в Україні викладено на рисунку 1. Зауважимо, що мова йде в першу чергу про так звані навчально-дослідницькі (навчально-наукові) університети, які в однаковій мірі готують бакалаврів, магістрів, докторів філософії та мають досить розвинену дослідницьку базу і систему інноваційної діяль-

ності у порівнянні з традиційними університетами.

Слід відзначити, що більшість ВВНЗ, ВНП ЗВО України мають потужну систему освітньої діяльності, але їх дослідницька матеріально-технічна база та фінансування науково-дослідних робіт досить низькі. Тому згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 12 березня 2019 року № 338 «Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 27 червня 2019 року за № 688/33659, № 689/33660 (Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 березня 2019 року № 338) на методику оцінювання наукових напрямів закладів вищої освіти впливає питома вага залучених коштів для фінансування науково-дослідних проєктів. Звідси, можемо зробити висновок, що згодом бюджетне фінансування наукової діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО України буде прямувати в бік зменшення, на користь залученим коштам. Отже, наукові установи (підрозділи) в майбутньому повинні будуть самостійно шукати джерела фінансування своєї діяльності (Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 березня 2019 року № 338).

Системним документом, який містить опис реформ за відповідними напрямками, визначає їх стратегічну мету, цілі, пріоритетні завдання і заходи, необхідні для забезпечення ефективної планомірної реалізації закріпленого Конституцією України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Організації



Рис. 1. Схема основних видів діяльності навчально-дослідницького (навчально-наукового) університету

Північноатлантичного договору – є річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на поточний рік (далі – Програма).

Невід’ємними складовими Програми є додатки, в яких визначаються пріоритетні завдання та заходи на поточний рік, індикатори виконання ефективності реалізації Програми та орієнтовний план заходів у рамках Комісії Україна-НАТО на поточний рік.

Провідну роль у питаннях координації діяльності ВВНЗ, ВНП ЗВО України, пов’язаної з підготовкою, виконанням та моніторингом заходів Програми продовжує відігравати Комісія з питань координації євроатлантичної інтеграції України, утворена Указом Президента України від 8 липня 2016 року № 296, головою якої є Віцепрем’єр-міністр України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Виконання Програми не потребує додаткових витрат із Державного бюджету України, оскільки здійснюється за рахунок і в межах бюджетних призначень, передбачених центральним органом виконавчої влади, іншим державним органам, а також за рахунок фінансової допомоги НАТО та окремих держав – членів Альянсу.

Як показує практичний досвід Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка значно зросла кількість курсантів, які були зараховані на навчальні курси перших двох циклів, а також спостерігається зменшення кількості структурних перешкод при переході з циклу до циклу. У майбутньому доцільно було б зосередити зусилля на усуненні перешкод щодо рівного доступу до освіти та переходу від циклу до циклу, належного впровадження системи ECTS (Європейська кредитна трансфертно-накопичувальна система) (Т. Димань, О. Боньковський, А. Вовкогон, 2017), що ґрунтується на результатах навчання та навчальному навантаженні студентів (курсантів).

Ключові завдання для України визначені у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», яку затверджено Указом Президента України від 1 січня 2015 року № 5, Угоді про коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» Верховної Ради України VIII скликання від 27 листопада 2014, Програмі діяльності Кабінету міністрів України, яка спрямована на виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678—II (далі Угода про асоціацію), середньостроковому плані

пріоритетних дій Уряду до 2021 року, а також у Програмі.

Центральні органи виконавчої влади забезпечують виконання завдань національної системи Глобальних цілей сталого розвитку, визначених документом «Перетворення нашого світу: Порядок денний розвитку у галузі сталого розвитку на період до 2030 року», затвердженим резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року A/RES/70/1.

Майданчиками для пошуку національного консенсусу, визначення пріоритетів реформ є Конституційна Комісія, утворена Указом Президента України від 3 березня 2015 року № 119, та Національна рада реформ, утворена Указом Президента України від 23 липня 2014 року № 614.

Демократичні реформи в Україні спрямовані передусім на досягнення європейських демографічних стандартів. Асоціація з європейським Союзом є важливим стимулом для розбудови України як сучасної європейської держави. Залучення ЗВО (в тому числі ВВНЗ, ВНП ЗВО України) до європейського освітньо-наукового європейського простору зазначено в стратегічній меті Програми: «Стратегічна мета 1.5. Сучасна, конкурентоспроможна наука, інтегрована в світовий науковий простір та Європейський дослідницький простір, мінімізація негативного впливу на навколишнє природне середовище».

Україна бере активну участь у виконанні Програми НАТО «Наука заради миру та безпеки» та продовжуватиме виконання науково-дослідних робіт, спрямованих на реалізацію державної політики з розвитку співробітництва з НАТО у сфері науки, технологій.

Україна є найбільшим бенефіціаром Програми НАТО «Наука заради миру та безпеки».

Імплементация європейського інноваційного досвіду в сфері освіти і науки в ВВНЗ, ВНП ЗВО України – це реальний практичний механізм реалізації в освіті і науці державної політики. Переважно через імплементацию європейського досвіду працівники аналізують сучасні тенденції розвитку вітчизняної та зарубіжної освіти, глибоко вивчають нові нормативні документи та ін.

У п. 2 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» визначено поняття «академічна мобільність – «тобто можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами» (Про вищу освіту: Закон України).

Відповідно до п. п. 1, 3 ст. 76 ЗУ «Про вищу освіту» Україна провадить зовнішньоекономічну

діяльність у сфері вищої освіти. Основними напрямками зовнішньоекономічної діяльності закладу вищої освіти є: організація підготовки осіб з числа іноземних громадян до вступу у заклади вищої освіти України та осіб з числа громадян України до навчання за кордоном; організація навчання за кордоном (Про вищу освіту: Закон України).

Згідно з п. 4 Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність, затвердженим постановою КМУ від 12 серпня 2015 року № 579 право на академічну мобільність може бути реалізоване на підставі міжнародних договорів про співробітництво в галузі освіти та науки, міжнародних програм та проектів, договорів про співробітництво між вітчизняними вищими навчальними закладами (науковими установами) або їх основними структурними підрозділами, між вітчизняними та іноземними вищими навчальними закладами (науковими установами) та їх основними структурними підрозділами, а також може бути реалізоване вітчизняним учасником освітнього процесу з власної ініціативи, підтриманої адміністрацією вітчизняного вищого навчального закладу (наукової установи), в якому він постійно навчається або працює, на основі індивідуальних запрошень та інших механізмів (Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: Постанова № 579 від 12 серпня 2015 року).

У п. 10 цього Положення за домовленістю між учасниками академічної мобільності: здійснюється відбір учасників освітнього процесу для участі в програмах академічної мобільності; регламентуються перелік вимог та документів, необхідних для підтвердження участі в програмі академічної мобільності, процедура і строк їх подання; визначаються етапи, фінансові умови, види та форми академічної мобільності, тривалість і зміст навчання та стажування у вищих навчальних закладах (наукових установах) — партнерах; визначаються умови визнання результатів навчання, стажування або проведення наукових досліджень та звітування науково-педагогічних, наукових та педагогічних працівників (Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: Постанова № 579 від 12 серпня 2015 року).

**Висновки.** Аналіз стану виконання базових принципів Болонської декларації у європейській вищій школі дозволяє зробити висновок щодо імплементації європейського інноваційного досвіду в сфері освіти і науки в ВВНЗ, ВНП ЗВО України. Зокрема, з принципу «мобільність викладацького складу, студентів та випускників», який є одним з основних положень Болонського процесу. Однозначно, що за останні п'ятнадцять років було досягнуто значного прогресу, проте ще залишається чимало проблем. Серед найбільших перешкод на шляху до забезпечення мобільності залишаються питання міграції, визнання, недостатнього фінансового заохочення і негнучкого механізму виплат допомоги. Особливо гостро ці питання постають перед ВВНЗ, ВНП ЗВО України.

Виходячи з досвіду участі в академічній мобільності українських ЗВО, і зокрема ВІКНУ, можемо відзначити, що у більшості закладів проходить уніфікація до трициклическої системи ступенів «бакалавр-магістр-доктор» (1<sup>st</sup>, 2<sup>nd</sup>, 3<sup>d</sup> cycle). Значно зросла кількість студентів (курсантів), які були зараховані на навчальні курси перших двох циклів, а також спостерігається зменшення кількості структурних перешкод при переході з циклу до циклу. У майбутньому доцільно було б зосередити зусилля на усуненні перешкод щодо рівного доступу до освіти та переходу від циклу до циклу, належного впровадження системи ECTS (Європейська кредитна трансфертно-накопичувальна система), що ґрунтується на результатах навчання та навчальному навантаженні студентів (курсантів). Актуальним питанням залишається необхідність вдосконалення системи працевлаштування випускників для невійськових ЗВО.

Вища освіта повинна стати ключовим елементом сталого розвитку європейських суспільств як на національному, так і на європейському рівнях. Трансформувати національні системи вищої освіти необхідно таким чином, щоб вони були здатні вирішувати не тільки нагальні питання, але і прогнозувати проблеми, з якими країни Європи та Україна можуть стикнутися в майбутньому.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Communication from the Commission “The International Dimension of the European Research Area. URL: <http://www.cordis.lu/rtd2992/fp-debate/cec.htm#proposal>.
2. The Bologna Process and the European Higher Education Area. *Salamanca Convention*. 2001. EUA Geneve. URL: <http://www.unige.ch/eua>.
3. Forward from Berlin: the Role of the Universities. *Graz Declaration*. 2003. EUA Geneve. URL: <http://www.unige.ch/eua>.
4. Сильные университеты для сильной Европы. *Декларация Европейской ассоциации университетов*. Глазго, 2005.

5. Университеты Европы после 2010 года: многообразие при единстве целей. *Лиссабонская декларация. Европейская ассоциация университетов*. Брюссель, 2007.
6. Павко А. Болонський процес в Україні: плюси і мінуси. Центр міжнародних проєктів НДІ прикладних інформаційних технологій. 2016. URL: <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=1682>.
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
8. Фегер А., Бунда В., Ващук Ф. Университеты творят будущее: стратегия и тактика современного высшего образования. *Збірник наукових статей за матеріалами XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання фахівців на міжнародному ринку вищої освіти»*. Ужгород : Ліра, 2017. С. 22–27.
9. Про державну атестацію закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 березня 2019 року № 338. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/RE33659?an=1>.
10. Димань Т., Боньковський О., Вовкогон А. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес : навчально-методичний посібник. Одеса, 2017. 106 с.
11. Про вищу освіту : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
12. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність : Постанова № 579 від 12 серпня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF>.

#### REFERENCES

1. Communication from the Commission “The International Dimension of the European Research Area: URL: <http://www.cordis.lu/rtd2992/fp-debate/cec.htm#proposal>.
2. The Bologna Process and the European Higher Education Area// Salamanca Convention 2001. EUA Geneve. URL: <http://www.unige.ch/eua>.
3. Forward from Berlin: the Role of the Universities // Graz Declaration 2003. EUA Geneve. URL: <http://www.unige.ch/eua>.
4. Sylni universytety dlia sylnoi Yevropy // Deklaratsiia Yevropeiskoi asotsiatsii universytetiv [Strong universities for a strong Europe // Declaration of the European University Association]. Glasgow, 2005 [in Ukrainian].
5. Universiteti Evropyi posle 2010 goda: mnogoobrazie pri edinstve tseley// Lissabonskaya deklaratsiya. Evropeyskaya assotsiatsiya universitetov. [Universities of Europe after 2010: Diversity with Common Goals // Lisbon Declaration. European Association of Universities]. Brussels. 2007 [in Russian].
6. Pavko A. Bolonskyi protses v Ukraini: pliusy i minusy. Tsentr mizhnarodnykh proektiv NDI prykladnykh informatsiinykh tekhnologii. [Pavko A. Bolonsky process in Ukraine: plus and minus. Center for International Projects NDI Applied Information Technologies]. 2016. URL: <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=1682>
7. National strategy for the development of education in Ukraine for the period up to 2021 [e-resource]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [in Ukrainian].
8. Feger A., Bunda V., Vaschuk F. Universiteti tvoryat budushee: strategiia i taktika sovremennogo vysshogo obrazovaniya. Zbirnik naukovih statey za materlalami HIV Mizhnarodnoyi naukovopraktichnoyi konferentsiyi “Suchasni Informatsiyni tehnologiyi ta innovatsiyni metodiki navchannya fahivtsiv na mIzhnarodnomu rinku vischoyi osviti”. Uzhgorod. Lira [Feger A., Bunda V., Vashchuk F. Universities are creating the future: strategy and tactics of modern higher education. Collection of scientific articles on the materials of the XIV International scientific-practical conference “Modern information technologies and innovative methods of training specialists in the international market of higher education”. Uzhhorod, Lira]. 2017. P. 22–27 [in Ukrainian].
9. Pro derzhavnu atestatsiiu zakladiv vyshchoi osvity v chastyni provadzhennia nymy naukovoi (naukovo-tekhnichnoi) diialnosti: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 12.03.2019 № 338 [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 12.03.2019 № 338 “On state certification of higher education institutions in terms of their scientific (scientific and technical) activities”] [e-resource]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/RE33659?an=1> [in Ukrainian].
10. Dyman T., Bonkovskyi O., Vovkohon A. Yevropeyskyi prostir vyshchoi osvity ta Bolonskyi protses. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Odessa. [Dyman T., Bonkovsky O., Vovkogon A. European Higher Education Area and the Bologna Process. Training manual. Odessa]. 2017. - 106 p. [in Ukrainian].
11. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [On higher education: Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok realizatsii prava na akademichnu mobilnist: Postanova [On approval of the Regulations on the procedure for exercising the right to academic mobility: Resolution] № 579 of 12.08.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF> [in Ukrainian].